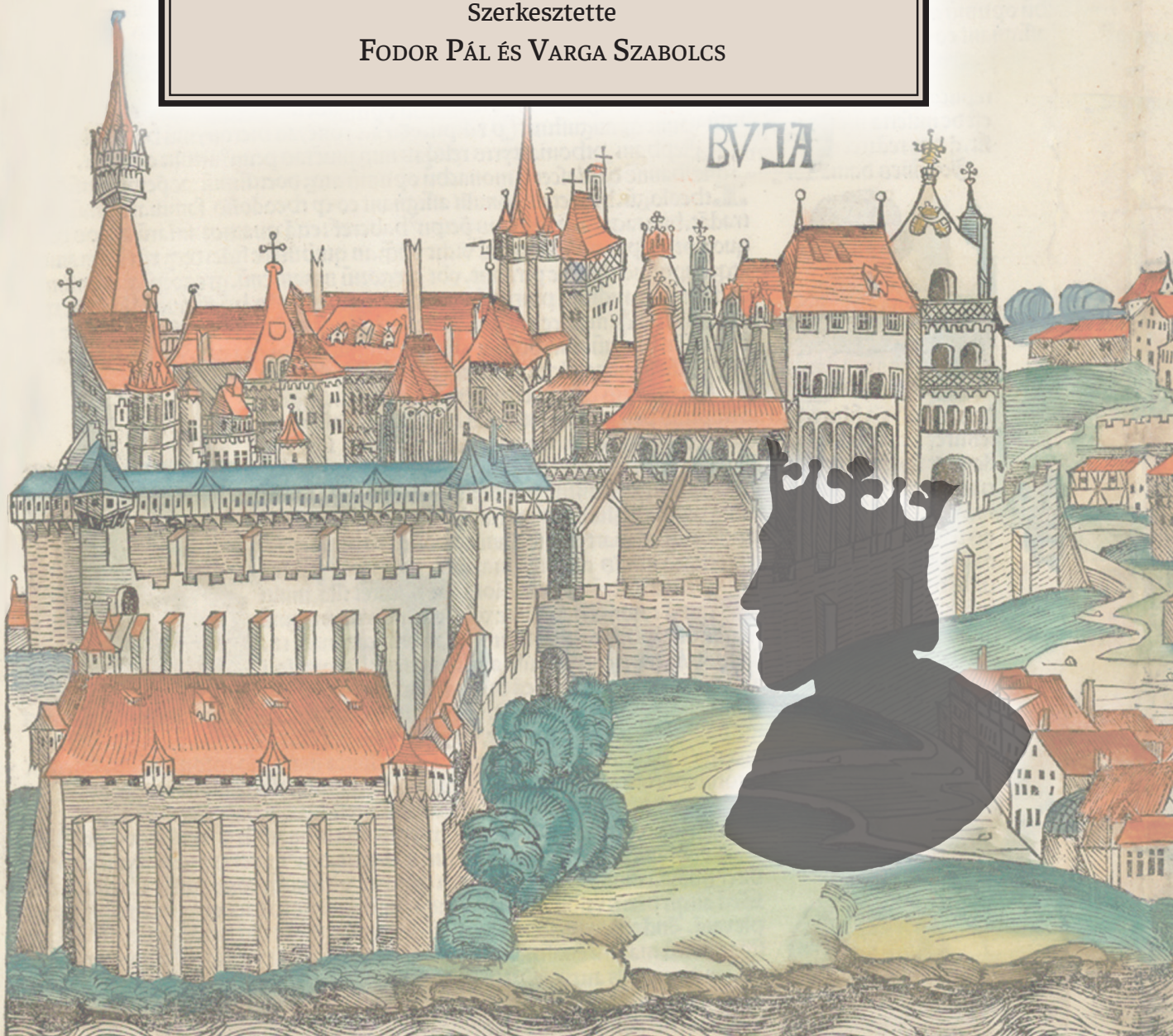

Buda urbs hungarie clarissima regum sedes: in litore danubij sita: hungaria enim ultra ⁊ citra danubiu latissimas terras occupat: quod citra danubiu est: olim pannonia fuit. que ab oriente mesiam ab occidente noricum habuit. septentrione ei danubius. austrum ilirici montes exceperunt: que transdanubiu hungaria iacet: pars que nunc transsilvaniam ⁊ saxoniam latissime occupant vicina wallachia: que nunc transsilvanie que gepidarum fuit: adhuc territoriu est quod in quo merita salubris: tibi essent: in bos: in dardanus qui p sunt. Anno eius superbia ambitio tectas nati

MOHÁCS 1526–2026
REKONSTRUKCIÓ ÉS EMLÉKEZET

EGY ELFELEDETT
MAGYAR KIRÁLYI DINASZTIA:
A SZAPOLYAIK

Szerkesztette
FODOR PÁL ÉS VARGA SZABOLCS

Tartalom

FODOR PÁL – VARGA SZABOLCS	
Előszó	7
NEUMANN TIBOR	
Két nádor és egy vajda, avagy a Szapolyaiak útja a királyi trónig	13
NEUMANN TIBOR	
„Szinte királyi ház”. A Szapolyai-család reprezentációja, cím- és címerhasználata Mohács előtt	47
KENYERES ISTVÁN	
A Szapolyai-család birtokai 1526 előtt	73
C. TÓTH NORBERT	
Szapolyai János erdélyi vajda török ellenes harcai (1510–1526)	99
FODOR PÁL – OBORNI TERÉZ	
Két nagyhatalom között – a Szapolyaiak magyar királysága	113
VARGA SZABOLCS	
A hűség rokon: Petrovics Péter a Szapolyaiak szolgálatában	145
KASZA PÉTER	
Útkeresés kényszerpályán: Szapolyai János diplomáciai törekvései (1526–1540)	171

H. NÉMETH ISTVÁN	
Szapolyai János várospolitikája	183
GÁLFI EMŐKE	
Szapolyai János és az erdélyi városok	201
B. SZABÓ JÁNOS	
A Szapolyaiak hadserege Szapolyai János és II. János korában	213
CSEPREGI ZOLTÁN	
Egyházi irodalom és reformáció a Szapolyai-uralkodók ország részében (1526–1570)	243
ÁCS PÁL	
Magyar nyelvű irodalom a Szapolyaiak országában	261
KASZA PÉTER	
A Szapolyai-kor latin nyelvű irodalma	273
VARGA SZABOLCS	
Hatalom és reprezentáció János király udvarában	285
BUBRYÁK ORSOLYA	
A Szapolyaiak „hagyatéka”	311
VARGA SZABOLCS	
A Szapolyaiak emlékezete	335
Névmutató	367
Földrajzinév-mutató	377

C. Tóth Norbert*

SZAPOLYAI JÁNOS ERDÉLYI VAJDA TÖRÖK ELLENES HARCAI (1510–1526)

BEVEZETÉS

Szapolyai János erdélyi vajdának a törökök elleni harcban és a magyar határvédelemben játszott szerepét teljességre törekvően még senki sem dolgozta fel, s alap kutatások hiányában ezt a jelen tanulmány sem vállalhatja. Éppen ezért a munka egyfajta kettősséget mutat: egyfelől összefoglalja az ismert és feldolgozott hadjáratokról (bulgáriai és havasalföldi) szóló szakirodalmat, másfelől – a kutatás jövőbeni lehetőségeit felvillantva – egy esetben a teljes forrásanyagot feltárva mutatja be az eseményeket (a zsarnói kudarc). A tanulmányban csak említés szintjén foglalkozom Szapolyai János 1512–1513. évi tevékenységével – ennek feldolgozása ugyanis jelenleg zajlik –, valamint az 1524–1526 közötti években követett politikájával. Nem vizsgáltam az általános hadi helyzetet, a magyar és a török hadvezetés terveit, a két fél kémtevékenységét és a befutott hírek nyomán kialakult helyzetet, illetve csak a legszükségesebb mértékig tértem ki a két állam között a vizsgált időszakban kötött fegyverszünetekre és békékre.

AZ ELSŐ ÉVEK (1510–1513)

II. Ulászló király 1510. november 8-án (vagy előtte pár nappal) nevezte ki az alig húszéves¹ Szapolyai Jánost erdélyi vajdává.² János szepesi gróf kitűnő nevelésben részesült, s jóllehet korából adódóan harctéri tapasztalatokkal nem rendelkezett, járatlannak sem nevezném, hiszen 1506-ban a Miksa német-római császár elleni harcoknak Perényi Imre nádor és Somi Józsa, az Alsó Részek főkapitánya, teme-

* A szerző az MTA–HIM–SZTE–MNL Magyar Medievisztikai Kutatócsoport tagja; ctoth.norbert@gmail.com.

1 Neumann Tibor, Dózsa legyőzője – Szapolyai János erdélyi vajdasága (1510–1526). *Székelyföld* 18:11 (2014) 95.

2 Jakó Zsigmond, Az erdélyi vajdák kinevezéséről. In: Uő, *Társadalom, egyház, művelődés. Tanulmányok Erdély történelméhez*. Budapest, 1997, 84; C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás, *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főpapok és bárók*. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak). Budapest, 2016 (= Arch. I.), 88.

si ispán mellett ő volt a harmadik főkapitánya.³ Az erdélyi vajdai poszt Szentgyörgyi és Bazini Péter gróf – egyúttal országbíró – lemondásával üresedett meg, aki betegsége miatt nem vállalta a további katonai feladatokkal járó tisztség viselését.⁴ Ugyanekkor nevezték ki a másik határvédelmi parancsnokot, a temesi ispánt is, habár az Somi Józsa halála miatt immáron két éve betöltetlen volt. E posztot ecsedi Bátor István, a korábbi, ugyanilyen nevű erdélyi vajda⁵ unokaöccse nyerte el.⁶

Sem a kinevezések időpontja, sem pedig a két személy családi hátterének egybeesése nem írható a véletlen számlájára. Az előbbit a katonai helyzet indokolta: a II. Bajezid szultánnal (1481–1512) kötött hétéves béke lejárt, s 1510-ben már csak egyéves fegyverszünetet sikerült tető alá hozni vele, ráadásul az örököséről, Szelimről érkező hírek semmi jóval nem kecsegtették a magyar hadvezetést.⁷ Másfelől a határon szolgáló végvári katonák, illetve az alkalmoszerűen fel fogadott zsoldosok fizetése a mindenkori ispán–főkapitány, illetve vajda feladata volt, aki mindezt – mai szóval – utófinanszírozási konstrukcióban látta el. Azaz olyan katonai parancsnokokat kellett találni mindkét – illetve a dalmát-horvát-szlavón bánásgot⁸ is ideértve mindhárom – tisztségre, akik „önerőből” is képesek voltak ellátni a rájuk háruló feladatokat. Szapolyai János és testvére, György ekkor már az ország – a király után – kétségtelenül leggazdagabb családját képviselte, birtokaikon több mint 10 000 adózó jobbágyporta volt.⁹ A képzeletbeli dobogó 2–3. helyét ecsedi Bátor György, István és András foglalta el, akik közel 8000 adózó jobbágyporta felett rendelkezhettek.¹⁰ Mindehhez hozzátehetjük még azt is, hogy a két újdonsült parancsnok nagyjából egykorú volt: mint láttuk, János

3 Neumann, Dózsa legyőzője, 95; Szabó Dezső, Magyar országgyűlések 1505–1508. *Századok* 42 (1908) 711.

4 Lakatos Bálint, Haag, Mrakes, Cuspinianus és Helianus. A német és francia követek tárgyalásai a magyar elittel az 1510-es tatai országgyűlés idején. In: *Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei* 17. Tata, 2011, 234.

5 Bátor István országbíró (1471–1493) és erdélyi vajda (1479–1493) – *Arch.* I. 87; Horváth Richárd – Neumann Tibor, *Ecsedi Bátor István. Egy katonabáró életpályája 1458–1493.* (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) Budapest, 2012, 48.

6 C. Tóth Norbert, Bátor (III.) István politikai pályafutásának kezdete (1503–1511). In: Szabó Sarolta – C. Tóth Norbert (szerk.), *Az ecsedi Báthoriak a XV–XVII. században.* (Báthori István Múzeum Kiadványai, 34.) Nyírbátor, 2012, 134; *Arch.* I. 124–125.

7 Fodor Pál – Dávid Géza, Magyar–török béketárgyalások 1512–1514-ben. *Történelmi Szemle* 36 (1994) 194–199.

8 A bánáság körüli zűrzavaros helyzetre lásd Pálosfalvi Tamás, Bajnai Both András és a szlavón bánáság. Szlavónia, Európa és a törökök, 1504–1513. In: Neumann Tibor – Rácz György (szerk.), *Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál emlékére.* (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok, 40; *Analecta Mediaevalia*, III.) Budapest–Piliscsaba, 2009, 251–300; *Arch.* I. 98–100.

9 Engel Pál, A magyar világi nagybirtok megoszlása a XV. században. In: *Uő, Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok.* (Millenniumi Magyar Történelem. Historikusok) Válogatta, szerkesztette, a jegyzeteket gondozta Csukovits Enikő. Budapest, 2003, 15, 52; Neumann, Dózsa legyőzője, 93–94.

10 C. Tóth Norbert, Az ecsedi Báthory család birtokgyarapítási törekvései a XV. század második felében. In: Horváth Alice (szerk.), *Báthory Miklós váci püspök (1474–1506) emlékezete.* Vác, 2007, 188–189.

1490–1491 folyamán, míg István pár évvel korábban, valamikor 1485–1490 között születhetett,¹¹ így életkorukból adódóan is jól megérthették egymást.

A két, állandó katonai erővel rendelkező hadparancsnok a kinevezésüktől kezdve folyamatosan együttműködött a rájuk bízott határszakasz védelmében.¹² Katonai fellépéseik összehangolása már 1511 őszén megkezdődött, amikor Szapolyai bizonyíthatóan harckészültségben tartózkodott Erdély déli részén,¹³ míg Bátoriról csak sejthető, hogy minden bizonnyal ő is a saját parancsnoksága alatti területen tartózkodott, mivel általános mozgósítás volt a déli határvonalon.¹⁴ A katonai felvonulás kiváltó oka egyébként az volt, hogy augusztusban lejárt a Portával kötött egyéves fegyverszünet.¹⁵

1512 őszén az oszmán seregek az egész fronton támadásba lendültek.¹⁶ Ennek kiváltó oka még az év tavaszára nyúlik vissza. A magyar uralkodó a fegyverszünet meghosszabbítására követeket küldött II. Bajezid szultánhoz, ám mire a magyar küldöttség megérkezett Isztambulba, a szultánt a fia, Szelim lemondatta a trónról, majd meg is mérgeztette. Mivel Szelim le akart számolni testvérével, a szintén trónra áhítozó Ahmeddel, fegyverszünet helyett békét ajánlott. A magyar küldöttség azonban ragaszkodott az eredeti tervekhez, így megegyezés nélkül tértek vissza Budára.¹⁷ Szelim ezért, hogy nyomatékosítsa erőfölényét a tárgyaló asztalnál, utasította a határ menti bégeket a magyar védelem nyugtalanítására, aminek nem várt eredményeként az egyik sereg elfoglalta a szreberniki bánóság várait.¹⁸ Ezzel nagyjából egy időben a szendrői bég az Alsó Részek főkapitányának a területére tört be, de a temesi ispán, Bátori István október 12-én Illyéd közelében

11 C. Tóth Norbert, Ki kicsoda az ecsedi Bátori családban? A Bátori család ecsedi ágának tagjai 1377–1541. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* 44 (2009) 27.

12 Vö. C. Tóth Norbert, Egy legenda nyomában. Szapolyai János és ecsedi Bátori István viszonya 1526 előtt. *Századok* 146 (2012) 450. skk.

13 Lásd 1511. szept. 5-i levelét. Neumann Tibor, *A Szapolyai család oklevéltára. I. Levelek és oklevelek (1458–1526)*. (Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak) Budapest, 2012 (= *Szapolyai okl.*), 324–326. Lásd még Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL) Diplomatikai Levéltár (= DL) 59994. (perhalasztás a török elleni expedíció miatt). – Szapolyai János szept. 3-án Besztercén, okt. 11-én Tordán, nov. 11-én Kolozsváron, dec. 21-én Szászsebesen, majd 28-án már ismét Kolozsváron tartózkodott (*Szapolyai okl.* 326–328.).

14 Lásd MNL OL Diplomatikai Fényképgyűjtemény (= DF) 217089; 265885.

15 Fodor–Dávid, Békétárgyalások, 194–195, 199.

16 Vö. Pálosfalvi, Bajnai Both, 291–293. Az eseményekre részletesen lásd Mikó Gábor, *Oszmán-ellenes hadjáratok lehetőségei a 16. század elején. Kísérlet Szrebernik, Szokol és Tesanj várak visszahódítására 1513-ban*. *Századok* 154:3 (2020) 577–620.

17 Fodor–Dávid, Békétárgyalások, 203.

18 Kubinyi András, *A szávaszentdemeter–nagyolaszi győzelem 1523-ban*. In: *Uő, Nándorfehérvártól Mohácsig. A Mátýás- és a Jagelló-kor hadtörténete*. Budapest, 2007, 123; Mikó, *Oszmánellenes hadjáratok*.

győzelmet aratott a török csapatokon.¹⁹ Szapolyai János feladatának megfelelően ez idő alatt hadinépével Erdélyt biztosította.²⁰

A következő év vízkeresztkor (január 6.) tartott országgyűlésen elhatározták, hogy a szreberniki bánság visszaszerzésére hadjáratot indítanak.²¹ Ezért, illetve az Oszmán Birodalomból érkező hírek hatására szinte a teljes magyar elit az év nyarán a déli végeken tartózkodott (csapataik már korábban, az év elejétől). Perényi Imre nádor július 11-én Pekrec várából intézkedett,²² Szapolyai János pedig július 4-én Szegedről küldött parancsot a szászoknak. Levelében felszólította őket, hogy – mivel a török Szabács várának ostromára készül – hadaikkal Alvincnál gyülekezzenek.²³ Nem ez volt az egyetlen feladata a vajdának: II. Ulászló király őt rendelte ki a szörényi bánságban fekvő Pét vár és város falának javítására. A király ezért július 13-i levelében azt kérte a szászoktól, hogy küldjenek mesterembereket e munkák elvégzésére.²⁴ Szapolyai időközben elhagyta Szegedet, és Csanádon át – ahol július 16-án tartózkodott²⁵ – Dévára ment.²⁶ Augusztusban a boszniai török hadak törtek be, de az újonnan kinevezett dalmát–horvát–szlavón bán,²⁷ Beriszló Péter veszprémi püspök súlyos vereséget mért rájuk Dubicánál. Ezzel egy időben Szapolyai János erdélyi vajda, nyilván tehermentesítendő a bánt, Szendrő várát vette ostrom alá.²⁸ A hadjárat után, a „hadakozási idény” végeztével a vajda hazatért, illetve Budán tartózkodott, és csak az év végén érkezett vissza újra a tartományába.²⁹ (Lásd a következő oldalon lévő térképet.)

19 Fodor–Dávid, *Békétárgyalások*, 201–203; Kubinyi András, Budai Kakas János és történeti feljegyzései. In: Uő, *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*. (ME-TEM Könyvek, 22.) Budapest, 1999, 211; Szakály Ferenc, Nándorfehérvár 1521-es ostromához. *Hadtörténelmi Közlemények* ÚF 25 (1978) 488–489.

20 Neumann, *Dózsa legyőzője*, 99; vö. MNL OL DF 255177. (1512. okt. 7.), Szapolyai János dec. 25-én még Kolozsváron volt (*Szapolyai oklt.* 333.), valamikor karácsony körül Tordán kelt a nevében parancslevél (MNL OL DL 30999.).

21 Mikó Gábor, Ismeretlen országgyűlési emlék a Jagelló-korból. Adatok az 1507 és 1514 közötti országgyűlések történetéhez, valamint Werbőczy *Hármaskönyvének* elkészültéhez. *Történelmi Szemle* 56 (2014) 468.

22 MNL OL DF 232380; vö. Pálosfalvi, Bajnai Both, 299.

23 *Szapolyai oklt.* 337; Neumann, *Dózsa legyőzője*, 99.

24 MNL OL DF 245726. (Commissio propria domini regis).

25 *Szapolyai oklt.* 338. (1513. júl. 16.)

26 *Szapolyai oklt.* 339. (1513. aug. 30.) Aug. 8-án (MNL OL DF 277734.), szept. 1-jén (W. Kovács András – Valentiny Antal, *A Wass család cegei levéltára*. [Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára, 3.] Kolozsvár, 2006 [= *Wass-oklt.*], 600. sz.) és 15-én (MNL OL DL 30537.) Déván adnak ki oklevelet a nevében, de ezeket lehet, hogy még az ítélmestere bocsátotta ki. Ezt erősíti, hogy alvajdája, Turóci Miklós is ott keltez (pl. *Wass-oklt.* 599. sz.).

27 *Arch.* I. 100.

28 Pálosfalvi, Bajnai Both, 298; Fodor–Dávid, *Békétárgyalások*, 208.

29 Neumann Tibor, Bulgária–Erdély–Temesvár. Szapolyai János és a parasztháború. In: C. Tóth Norbert – Neumann Tibor (szerk.), *Keresztesekből lázadók. Tanulmányok 1514 Magyarországról*. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) Budapest, 2015, 110.

A BULGÁRIAI HADJÁRAT (1514)

Az újévet Szapolyai János minden bizonnyal Kolozsváron ünnepelte, ahonnan február végén Székelyvásárhelyre ment, ahol a székelyek részére tartott bírói közgyűlést. Ennek befejezése után Görgénybe utazott, majd két hét itt tartózkodás után folytatta útját Erdély déli részére, ahol Szászsebesen rendezkedett be.³⁰ Az 1514. márciusi országgyűlésen elhatározott haditerv³¹ értelmében valószínűleg innen indult csapatai után, miután feltartóztatta a budai udvarból hazafelé igyekvő török követet.³² A rablóhadjáratról – Neumann Tibor találó kifejezésével élve – „lényegében semmit sem tudunk”,³³ ám közvetett értesüléseink alapján néhány dolog azért világos. A Szapolyai János vezette had május közepén léphetett át az országhatárt. Mivel utóbb a hadjáratot „bulgáriai” néven emlegették, minden bizonnyal Szörénynél törtek be az Oszmán Birodalom területére, és a Duna mentén haladva Vidin várának környékéig juthattak el. A portyában ezúttal az erdélyi csapatok nem voltak jelen, hiszen nem a tartomány védelméről volt szó, ellenben különböző főpapi és főúri, valamint – talán az Alsó Rézséken fekvő – megyék bandériumai részt vettek (ez megmagyarázná Dózsa seregének kezdeti sikereit is május–június folyamán).³⁴ A portyát – Turóci Miklós erdélyi alvajda közvetlenül a visszatérés után írt levelében – „szerencsés útnak” minősítette,³⁵ s ebben nekünk sincsen okunk kételkedni, a török területre történt becsapás célja egyértelműen a zavarkeltés, illetve a magyar békeajánlat nyomatékosítása lehetett az éppen Kis-Ázsiába tartó Szelim szultán számára.³⁶ Mire azonban a Szapolyai János vezette sereg visszaérkezett Karánsebesre, Magyarországon a helyzet gyökeresen megváltozott, és az országgyűlésen eltervezett hadmozdulatok a keresztetek lázadása miatt elmaradtak.³⁷

A ZSARNÓI OSTROM (1515)³⁸

Szapolyai János erdélyi vajda és királyi főkapitány³⁹ 1514 decemberében már ismét Kolozsváron volt, ahol egészen 1515. február elejéig maradt, valószínűleg a felkelés

30 Uo. 110; C. Tóth Norbert, Az 1514. márciusi országgyűlés. Politikatörténeti események Magyarországon a parasztháború kitöréséig. In: C. Tóth–Neumann (szerk.), *Keresztesekből lázadók*, 44–45.

31 Lásd erre C. Tóth, Az 1514. márciusi országgyűlés, 63–69.

32 Uo. 66.

33 Neumann, Bulgária–Erdély–Temesvár, 110.

34 Uo. 111–112.

35 Uo. III: 41. jegyzet.

36 Uo. 112, 152; C. Tóth, Az 1514. márciusi országgyűlés, 65.

37 Neumann, Bulgária–Erdély–Temesvár, 151.

38 A hadjáratra összefoglalóan lásd Tamás Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács. A History of Ottoman–Hungarian Warfare, 1389–1526*. (The Ottoman Empire and Its Heritage, 63.) Leiden–Boston, 2018, 351–353; C. Tóth, Egy legenda nyomában, 452: 60. jegyzet

39 „capitaneus generalis regie maiestatis” – első alkalommal 1514. dec. 1-jén jelenik meg a cím a neve mellett (DF 245739.), a tisztségére az utolsó adat ez alkalommal 1516. márc. 8-ról ismert (Szapolyai oklt. 374.).

következményeinek rendezése céljából.⁴⁰ Ezután elhagyta Erdélyt, február közepén saját birtokán, Lippán találjuk,⁴¹ majd innen a szörényi bánság területére ment, március első felében ugyanis egyik levelét már Lugoson keltezte.⁴² A következő biztos adat Szapolyai hollétéről május 21-ről ismert, amikor már újra Erdélyben, Szászsebesen tartózkodott.⁴³ Az első információnk arról, hogy mi történt a két időpont között, Török Imre nándorfehérvári bán május 1-jei végrendeletében található: eszerint ugyanis török elleni hadjáratra indulva diktálta le testamentumát.⁴⁴ Annak bizonyítéka, hogy a török elleni hadjárat ténylegesen is lezajlott, több forrásból ismert: az első, amely egyúttal a vajda vereségéről is beszámolt, Zsigmond lengyel király május 15-én Pozsonyból feleségéhez, Borbálához – Szapolyai János hűgáához – küldött levele.⁴⁵ A másik Perényi Imre nádor június 13-i,⁴⁶ a harmadik pedig Szapolyai János vajda augusztus 3-i⁴⁷ parancslevelében található. Sajnos e ponton az okleveles forrásaink cserbenhagynak minket, mivel a hadjáratról semmilyen további információt nem őriztek meg.⁴⁸

A legrészletesebb beszámolót az eseményekről a *Memoria rerum* című munkában találjuk: eszerint a János vajda, Bátori István temesi ispán, Török Imre és Paksi Mihály nándorfehérvári bánok meg „a király hadnagya”, *Chertinger László*⁴⁹ vezette sereg, amelyben részt vettek a Jaksicsok és Szakolyiak katonái is, a király parancsára április 24-én indult a hadjáratra. Nándorfehérvárról a Duna mentén Zsarnó várához mentek és azt ostrom alá vették, ám a szendrői bég,

40 Szapolyai oklt. 359–360.

41 Szapolyai oklt. 361. (1515. febr. 18.)

42 MNL OL DF 254967. Szapolyai János 1513–1519 között egyúttal a szörényi báni tisztséget is viselte (*Arch.* I. 153.).

43 MNL OL DL 63004.

44 „*ingressus ad partes infidelium pro tuicione huius incliti regni Hungarie.*” MNL OL DL 89052; kiadása: *Enyingi Török Bálint*. A bevezetést írta és a forrásokat közzéteszi Bessenyei József. Budapest, 1994, I. sz. okl.

45 „*Ceterum Mti. vre. incognitum esse nouimus, clarissimum dnum. vojevodam, germanum Mtis. vre., generum nostrum charissimum, nuper in Turcas ita aduerso Marte pugnasse, ut, copiarum parte amis- sa, prelio excedere sit coactus. Licet autem nondum nobis satis constet, quanta christianorum militum clade depugnatum sit, certum tamen est, rem ab orthodoxe pietatis hostibus bene ac prospere gestam.*” – *Epistole, legationes, responsa, actiones, res geste serenissimi principis Sigismundi, eius nominis primi, regis Polonie, magni ducis Lithvanie, Russie, Prussie, Masovie domini ... per Stanislaum Gorski. I–X. Posnaniae, 1852–1899 (= Acta Tomicianae), III. 371.*

46 „*quod quamvis superioribus diebus, tempore quo scilicet domino wayvoda Transsilvanis (!) in expeditione contra Thurcos se preparabat.*” MNL OL DF 269734.

47 „*hiis novissimis diebus, tempore scilicet expeditionis nostre contra Thurcos.*” MNL OL DL 63005.

48 Ez némileg meglepő, mivel 1515. május eleje és június vége között legalább tucatnyi olyan levél ismert, amelyben – mai fejjel – elvárható lenne az esemény felbukkanása: máj. 17-én a brassói követek Pozsonyból városukba küldött levelükben nem írtak erről (MNL OL DF 246708.); ugyanígy nem említett semmit erről, holott minden másról (Karintiában jobbágylázas; a török elfoglalta Bočac és Kotor boszniai várakat) beszámolt Vajai Ferenc máj. 29-i, Pozsonyban kelt levelében (MNL OL DL 97646.).

49 Teljes nevét Pelei Tamás „kortörténeti feljegyzéséből” (Lakatos Bálint, *Az erdélyi káptalan és a püspöki udvar tagjai görbe tükörben. Történeti bejegyzések Pelei Tamás főesperes Erasmus kötetében [1515–1530 k.]. Fons 16 [2009] 456.*) és 1513-ból ismerjük, amikor az erdélyi hadi- népek kapitánya volt (C. Tóth, *Az 1514. márciusi országgyűlés, 46.*).

Színán „valami terekkel az föld nívél ellenek támada, velek megvíva. Ott az magyarok megfutamának, megveretínek, két fő urat elveszítének: Paxy Mihályt és király felmondott hadnatyát nímetet és sok jeles vitézlő egyéb nípet, egész táborokat, ágyukat, kincseket, szekereket kelle hadniok, és nagy kárral, szígyen-nel Nándorfejérvárra visszajüvének, ki eljühete. Mely hadban az Színánbeg az fegyveresekek mint egy barmot úgvan elhajatá; tíz terek, mondják, száz fegyve-
rest hajtott előre.”⁵⁰

A névtelen szerző leírását jól kiegészíti az ellenoldalról Báli szendrői szandzsákbég jelentése Szulejmán trónörökös herceghez. Eszerint a magyar sereg, miután április 21-én átlépte a Dunát, megkezdte Zsarnó várának ostromát. A törökök a teljes ruméliai katonaságot mozgósították, akiknek Szendrőn kellett gyülekezniük. Végül nem várták be a teljes haderőt, mivel a vár védői kilátástalan helyzetükben segítséget kértek, ezért Báli bég vezetésével megindultak a magyarok ellen. A jelentés szerint az egyik török csapat a gyalogságot, a másik a tábort támadta meg, majd a heves és hosszan tartó harc után végül a Szapolyai vezette sereg kénytelen volt meghátrálni, de mindezt rendezetten tette. A magyar parancsnokok közül Paksi Mihály nándorfehérvári és Gáspár szabácsi bán a csatározásokban életét vesztette, fejüket elküldték a szultánnak.⁵¹

A két tudósítás, illetve a fenti okleveles források alapján nagyrészt rekonstruálhatóan látszik a hadjárat. A Szapolyai János erdélyi vajda, királyi főkapitány⁵² vezette, komoly erőkből⁵³ álló magyar sereg április 21-én (György-nap táján)⁵⁴ indult el Nándorfehérvárról a mindössze 16 km-re fekvő Zsarnó vára ellen (ma

50 1504–1566 *Memoria rerum. A Magyarországon legutóbbi László király fiának legutóbbi Lajos királynak születése óta esett dolgok emlékezete (Verancsics-évkönyv)*. (Bibliotheca Historica) Sajtó alá rendezte, az utószót és a jegyzeteket írta Bessenyei József. Budapest, 1981, 18–19. – Paksi és Csertinger haláláról Pelei is tudósít (Lakatos, Pelei Tamás, 456.).

51 Papp Sándor, A török béke kérdése a Dózsa-féle parasztháború idején. Egyed Emese – Pakó László (szerk.), *Certamen III. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. szaksztyályában*. Kolozsvár, 2016, 240; a Papp által összefoglalt jelentést (amelyet minden valószínűség szerint Szulejmán herceg írt a szultáni tanács tagjainak) teljes egészében kiadta: Fodor Pál, A „hitharc oroszlanja”: Jahjapasa-oglu Báli bég (?–1527). Terjeszkedés és tartományi elit az Oszmán Birodalom európai határvidékén a 16. század elején. *Keletkutatás* 2019. tavasz, 65–67. A csatáról lásd még uo. 55.

52 Szapolyai János királyi főkapitányi címe a magyarázat arra, hogyan vezethette a szolgálati helyén bőven kívül eső területre a sereget: főkapitányi minőségében felette állt mind a bánoknak, mind pedig a temesi ispánnak, aki egyúttal az Alsó Rézszek főkapitánya is volt. Minderre részletesen lásd Mikó, Ismeretlen országgyűlési emlék, 466. skk.

53 Ezt támasztja alá a felsorolt magyar vezérek nevei mellett a velencei követ jelentése is, amely szerint sok katonával indultak a harcba (Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, 351.).

54 Szerémi György május hónapra (Szerémi György, *Magyarország romlásáról*. Erdélyi László fordítását átdolgozta Juhász László. A bevezetést és a jegyzeteket írta Székely György. [Monumenta Hungarica, V.] Budapest, 1961, 71–72), míg Istvánffy Miklós július hónapra tette az időpontját (Istvánffy Miklós, *Magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában*. I/I. [Történelmi Források, I.] Sajtó alá rendezte Benits Péter. Budapest, 2001, 154.). – Mindkét munka kritikával kezelendő, az utóbbira lásd Nagy Gábor, Szapolyai István és János alakja Istvánffy Miklós *Historiaejében*. In: *Tanulmányok Szapolyai Jánosról és a kora újkori Erdélyről*. (Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Philosophica, Tomus XIII, Fasciculus 3.) Miskolc, 2008, 273, 276, 278.

Havala néven Belgrád része). A két közel azonos időpontot tartalmazó híradással szemben áll Török Imre már idézett május 1-jei végrendelete, amelynek szövege alapján az még az indulás előtt keletkezett.⁵⁵ Az ellentmondás – további adatok előkerüléséig – két módon oldható fel: az egyik lehetséges magyarázat az, hogy Török Imre utólag csatlakozott a sereghez, talán a török ellentámadás megindulása idején. A másik pedig az lehet, hogy a bán a török felmentő sereggel történő összecsapás előtt írta le utolsó akaratát. A vár ostroma, mivel a vereség híre május 15-re Pozsonyba ért, a felvonulással együtt legalább két hétig tarthatott, a csatára pedig valamikor május 10. előtt kerülhetett sor⁵⁶ (Nándorfehérvárról öt nap alatt megérkezhetett a hír a pozsonyi tárgyalásokra).⁵⁷

A felmentő sereggel vívott küzdelemben magyar részről a főbb emberek közül többen is meghaltak, s jöllehet mindegyik forrásunkban két-két név szerepel, az elesettek nevei csak részben fedik egymást. Török Imre társa, Paksi Mihály nándorfehérvári bán halála mindkét idézett forrásban, illetve Pelei Tamás feljegyzéseiben, valamint Szatmári György pécsi püspök Pozsonyban, május 22-én kelt levelében⁵⁸ is szerepel. *Chertinger* László neve a *Memoria rerumban*, Pelei Tamásnál és Szerémi munkájában szintén az elesettek között van. Paksi Gáspár neve viszont, úgy tűnik, téves azonosítás folytán került a veszteséglistára. A török jelentésben csak „szabácsi bán” szerepel,⁵⁹ aki a közkézen forgó adatokkal szemben nem lehetett Paksi Gáspár; ő ugyanis 1522-től volt aradi ispán,⁶⁰ és sohasem viselte a báni tisztséget. Az ekkor hivatalban lévő szabácsi bán, Merzini (Korbáviai) György gróf viszont – legalábbis Szerémi krónikája szerint – tényleg Zsarnó alatt esett el.⁶¹ A hadjáratban Szapolyai János erdélyi vajdán, Batori István temesi ispánon, Török Imre és Paksi Mihály nándorfehérvári, Merzini György szabácsi bánokon, *Chertinger* László királyi kapitányon, továbbá a – banderiatús urakon⁶² – Jaksics Istvánon és/vagy Márkon⁶³ és Szakolyi Jánoson⁶⁴ túl még Derencsényi Miklós⁶⁵ – később a Szapolyaiak tornai várnagya és ispánja⁶⁶

55 Lásd fentebb.

56 Máj. 2-án Pozsonyban még nem tudtak Paksi Mihály haláláról (MNL OL DL 47103.); máj. 8-án Gosztonyi János titkár Budáról küldött levelében számolt be Rozgonyi Istvánnak különböző ügyekről, de a török elleni hadjáratról nem írt (MNL OL DL 25562.).

57 Kb. 550 km, egy lovas futár napi 110 km-t általában meg tudott tenni.

58 MNL OL DL 89054.

59 Fodor, A „hitharc oroszlánja”, 67.

60 C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás – W. Kovács András, *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. II. Megyék*. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak) Budapest, 2017 (= *Arch.* II.), 31.

61 *Arch.* I. 148.

62 Vö. 1498. évi 22. tc. – *Decreta regni mediaevalis Hungariae – The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary. 1490–1526*. (The Laws of Hungary. Series I, Vol. 4.) From the manuscript of Ferenc Döry edited and translated by Péter Banyó and Martin Rady with the assistance of János M. Bak. Idyllwild, 2012, 102.

63 Engel Pál, *Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I. – Középkori Magyar genealógia*. (Arcanum Digitéka–CD-ROM) Budapest, 2001, Jaksics (nagylaki).

64 Uo. Gútkeled nem I. Rakamazi ág 3. tábla: Szakolyi (helyesen Szakolyi).

65 MNL OL DF 269734-5. (perhalasztást kapott a hadjárat idejére).

66 *Arch.* II. 278.

– és Alsólendvai Bánfi Jakab⁶⁷ részvételére van adatunk. A vajda hadjárata, amennyire adataink alapján látszik, az évtizedes szokásoknak megfelelően összehangolt cselekvés eredménye volt a három határvédő parancsnok között: amíg a dalmát-horvát-szlavón bán, Beriszló Péter veszprémi püspök a bánsága határain tartózkodott harckészültségben,⁶⁸ addig az erdélyi vajda és az Alsó Részek kapitánya, Bátori István megelőző támadást indított az őrzésükre bízott határszakaszok előterében a bánság tehermentesítésére.

A balul sikerült ostrom után az életben maradtak visszatértek szolgálati helyükre, így az erdélyi vajda is Erdélybe, ahol egészen október közepéig tartózkodott⁶⁹ és szervezte – a végül elmaradt – török betörés feltartóztatására a tartomány déli határainak védelmét.⁷⁰

NÁNDORFEHÉRVÁR (1521)⁷¹

A zsarnói kudarc után mintegy fél évtizedes szünet következett Szapolyai János török ellenes harcaiban, s emellett, hogy két esztendő kivételével minden évben hosszabb időre felkereste tartományát, az erdélyi csapatok mozgósítására egyetlenegyszer, 1519 nyarán volt szükség Moldva védelmében, de végül fegyveres beavatkozásra nem került sor.⁷²

Nándorfehérvár 1521. évi török ostromakor, majd elfoglalása idején Szapolyai, hivatali feladatának megfelelően, tartománya védelmét látta el: július végén Szászsebesen,⁷³ illetve az erdélyi seregek szokásos gyülekezőhelyén, Szászvárosban tartózkodott.⁷⁴ Innen augusztus végén Kolozsvárra érkezett, ahonnan párnapos időzés⁷⁵ után Lippán,⁷⁶ a Bodrog megyei Vannán (ma Svetozar Miletić, Szerbia) keresztül, ahol seregét hagyta,⁷⁷ szeptember 13-ra érkezett meg a bátai királyi táborba.⁷⁸ Itt megtárgyalták a hadi helyzetet,⁷⁹ majd a szultáni had kivonulását követően a király és tanácsadói a Mohács melletti táborban⁸⁰ – azért,

67 MNL OL DL 63005. (szervitorát említik a hadjárat résztvevőjeként).

68 Vö. 1515. ápr. 13-i Pekrecen kelt levelével (MNL OL DL 68498.), illetve II. Ulászló király ápr. 19-i levelével a szlavón rendekhez (MNL OL DF 268172.).

69 Lásd leveleit (*Szapolyai okl.* 363–364, 366, 370, 372).

70 Neumann, Dózsa legyőzője, 100. (táblázat).

71 A török általi ostromára és elfoglalására a korábbi szakirodalommal: Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, 372–395.

72 *Szapolyai okl.* 386–390 (1516), 393, 395, 397–400 (1517), 418, 420–421, 427, 431 (1519); Neumann, Dózsa legyőzője, 100. (táblázat).

73 1521. júl. 26. (*Szapolyai okl.* 457.)

74 1521. júl. 29; aug. 4. (*Szapolyai okl.* 458–459.)

75 1521. aug. 28–31: MNL OL DF 275293 (*Szapolyai okl.* 460–461).

76 Margalits Ede, *Horvát történelmi repertorium. I.* Budapest, 1900, 336.

77 *Memoria rerum*, 22.

78 MNL OL DL 25632.

79 Vö. MNL OL DL 23584, MNL OL DL 25632.

80 Szept. 13-án még Bátán (MNL OL DL 23584, manu propria) vannak, Mohácson szept. 19-től (MNL OL DL 104408, *Commissio propria domini regis.*) szept. 30-ig (*Documenta ad historiam familiae Bátori de Ecsed spectantia I. Diplomata 1393–1540.* Ad edendum praeparaverunt Richardus Horváth, Tiburtius Neumann, Norbertus C. Tóth. [A nyíregyházi Jósa András Múzeum

hogy azonnal megpróbálkozhassanak a végvár visszavételével – Bátorit Istvánt és Szapolyai Jánost nevezték ki a visszafoglalásra induló sereg parancsnokává, illetve Újlakra fegyveres országgyűlést hirdettek.⁸¹ Ám a hadjárat végül a seregben kitört járvány miatt elmaradt,⁸² s a pécsi⁸³ tanácskozáson úgy határoztak, hogy azt a következő évre halasztják, de a portyázó törökök elleni védelemre a nádort Péterváradra küldik, míg Szapolyai János hadával a Szerémségben marad.⁸⁴ Mindemellett Erzsébet-napra országgyűlést hívtak össze Budára. A király október végén elhagyta Pécsset – 26-án még ott volt⁸⁵ – és visszatért Budára (november 3.),⁸⁶ Szapolyai november 8-án már a Bács megyei Nagytaranyán (ma: Savino Selo SRB közelében elpusztult település) volt,⁸⁷ és Bátori is valamikor ekkor ment Budára.⁸⁸

A HAVASALFÖLDI HADJÁRATOK (1522)⁸⁹

Az 1521. évi Erzsébet-napi országgyűlésen mind Bátorit, mind Szapolyait megtették a következő évi török ellenes hadjárat főkapitányainak, akik a király Csehországba történt távozása után tevőlegesen is kézbe vették az ország védel-

kiadványai, 67.] Nyíregyháza, 2011, 322) mutatható ki a király. Valószínűleg okt. 2-án még ott volt az udvar, vö. Kubinyi András, Főúri étrend táborig körülmények között. In: Fodor Pál – Pálffy Géza – Tóth István György (szerk.), *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*. (Gazdaság- és társadalomtörténeti kötetek, 2.) Budapest, 2002, 249–261. – A tanácskozásra lásd Szakály Ferenc, *A mohácsi csata*. (Sorsdöntő történelmi napok, 2.) Budapest, 1975, 17.

- 81 „*Stephanum de Bathor palatinum et Joannem comitem Scepusiensem, vojevodam Transilvanie, capitaneos hujus expeditionis generales pari auctoritate prefecimus eosque primum ad civitatem Vilak misimus, ubi die dominico proximo* (okt. 6.) *conventum optinatum, procerum ac totius nobilitatis nostro edicto celebrabitur.*” – *Acta Tomiciana*, V. 401. 1521. okt. 1. Mohács, II. Lajos király levele Zsigmond lengyel királyhoz. – Szapolyai okt. 18-án Újlakon tartózkodott (*Szapolyai oklt.* 461).
- 82 Istvánffy, *Magyarok dolgairól*, 183.
- 83 A király okt. 6-tól (MNL OL DL 31164, *commissio propria*; parancsa Szapolyai János főkapitányhoz) mutatható ki.
- 84 „*Wayvoda Transilvanus ad confinia recessit cum paucis, si quid efficere poterint, palatinus adhuc in vado circa Peterwaradya iacet.*” Thallóczy Lajos – Áldásy Antal (szerk.), *A Magyarország és Szerbia közötti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*. (Magyarország melléktartományainak oklevéltára, 2.) Budapest, 1907, 355. 1521. okt. 7. Pécs, Bebek János levele Dóci Ferenc óvári várnagyhoz; vö. még Istvánffy, *Magyarok dolgairól*, 182. – Mindezt Szabó Dezső úgy interpretálta, hogy a vajda otthagya Lajos királyt Pécssett (Szabó Dezső, *A magyar országgyűlések története II. Lajos korában*. Budapest, 1909, 47.).
- 85 MNL OL DL 86102. (*manu propria*). – Valószínűleg még 28-án is Pécsen van (MNL OL DL 86756; Szalaházi Tamás beregszászi plébános, királyi titkár relációja).
- 86 MNL OL DL 47438. (Móré Fülöp egrinyrépost, királyi titkár relációja). – Szabó Dezső szerint már okt. 13-án Budán volt a király (Szabó, *A magyar országgyűlések*, 47; a MNL OL DL 23589. számú oklevél alapján, amelynek dátuma [*in festo Colomanni*] valóban ez, de mivel másolatról van szó, szinte teljesen bizonyos, hogy a másoló annak idején félreolvasta az ünnep nevét).
- 87 *Szapolyai oklt.* 463.
- 88 *Memoria rerum*, 23.
- 89 Minderre részletesen lásd C. Tóth Norbert, Szapolyai János erdélyi vajda 1522. évi havasalföldi hadjáratai. Havasalföld korlátozott függetlenségének biztosítása. *Hadtörténelmi Közlemények* 125:4 (2012) 987–1014.

mének irányítását. Megkezdtek a katonák toborzását, a végvárok felkészítését, illetve a felmerülő személyi kérdésekben is döntöttek, így Szörény vár élére Gerlistyei Miklós helyére Kállai Vitéz Jánost nevezték ki, és oda, valamint Titelbe gyalogos katonákat küldtek, Temesvárra pedig Macedóniai Miklóst rendelték. Mindezek után Szapolyai János az országos kincstartók által biztosított pénzből felfogadott 1500 zsoldos katonájával a királyi pár Budáról távozása után nem sokkal megindult szolgálati helyére, Erdély védelmére.

Nándorfehérvár elfoglalásával szinte egy időben elhunyt Havasalföld uralkodója, Neagoe Basarab. A vajdai székben utódja ugyan fia, Teodosie lett, de több trónkövetelő is megjelent az országban. Noha a Havasalfölddel határos területek vezetője, Mehmed szilisztrai szandzsákbég kezdetben Teodosie pártján avatkozott be a trónharcokba, 1521 decemberében a bég mégis kivégeztette a vajdát. A trónt rövid időre Radu de la Afumați szerezte meg, ám ő sem élvezte Mehmed bég támogatását, sőt 1522 márciusában egy Clejani nevű helységnél vereséget szenvedett tőle, és Erdélybe menekült. A magyar királyi udvar nem szemlélte tétlenül az eseményeket. Jóllehet a királyi pár, II. Lajos és Mária 1522. február végén Csehországba ment megkoronázásuk és más ottani ügyeik elintézése végett (majd csak 1523. április végén térnek vissza), az ország két főkapitánya, ecsedi Bátori István nádor, temesi ispán és az Alsó Részek főkapitánya meg Szapolyai János szepesi gróf, erdélyi vajda megtette a szükséges ellenlépéseket.

Szapolyai János 1522. március közepén indult el Budáról szolgálati helyére, Erdélybe, és az év hátralévő időszakát Brassó környékén töltötte az erdélyi és más zsoldos hadak társaságában. Mivel Erdély védelme szempontjából kiemelt fontosságú volt, hogy Havasalföld trónján magyarbarát vajda üljön, Szapolyai Raduval együttműködésben megpróbált változtatni a helyzeten. Az első hadjárat, amelyre 1522. július 7–18. között került sor, részleges eredményt hozott: a béget Grumazi helységnél legyőzték, és sikerült Radut visszahelyezni a vajdaság élére, de Mehmed bég még augusztus elején visszatért, és három csatában (Ghergița, Bukarest és Slatina) legyőzte Radut, aki ismét Erdélybe menekült. A második hadjáratra ősszel került sor. Ezúttal már komoly előkészületek történtek a biztosabb eredmény eléréséhez: egyrészt a hadjáratot őszre tették (október 14.–november 14.), másrészt a két főkapitány összehangolta hadmozdulatait. Amíg Bátori István erődemonstrációt hajtott végre az Alsó Rézszen, addig Szapolyai Raduval együtt betört Havasalföldre, és először a Töröcsvári-hágó kijáratánál, Rucárnál legyőzte Mehmed bég teljes seregét, majd ezt követően a győztes sereg kettévált. Radu országa fővárosa, Tirgoviste felé vezette csapatait, és a várostól kb. 50 km-re délkeletre fekvő Didrihnél vívta meg a döntő csatát Mehmed bég maradék seregével. A győzelme teljes volt, az oszmánok visszamenekültek a Duna mögé, Radu pedig újra elfoglalta fejedelmi székhelyét.

Mindeközben Szapolyai János erdélyi vajda erőltetett menetben folytatta útját dél felé, s Piteștin keresztül mintegy 210 km megtétele után november 1-jén már a Kisnikápoly alatti ostromtáborban tartózkodott. A vár elfoglalása ugyan nem sikerült, de környékét felprédálva ugyanazon az útvonalon tért vissza Magyarországra hatalmas zsákmánnyal. A két hadjárat eredményeképpen, habár a harcok még a következő két évben is ki-kiújultak, és Radu többször is kénytelen

volt Erdélybe menekülni a vajdaságát ért török betörések elől, neki, illetve a vajdai székben utódainak sikerült megőrizniük Havasalföld korlátozott függetlenségét a Portával szemben.

Figyelemre méltó és biztosan nem véletlen egybeesés, hogy Bátori István temesi ispán éppen akkor tartózkodott a déli végeken (október–november), azon belül is Futakon, amikor Szapolyai a szomszédos fejedelemségben, Havasalföldön (október 16.–november 13.) harcolt. Mindez egyébként azt jelenti, hogy a magyar hadvezetés szintén tisztában volt az ellenség figyelmének megosztásában rejlő lehetőségekkel. Nem lehet véletlen, hogy 1526 nyarán javaslatot tettek a havasalföldi diverzióra.⁹⁰

MOHÁCS (1526)⁹¹

Az 1526-os év eseményeit a jelen összegzésben nincsen mód részletesen ismertetni, mivel a csata előtti időszak történései a források szintjén még nincsenek feltárva. Így meg kell elégednünk azzal, hogy a Szapolyai János által kibocsátott levelek révén rekonstruáljuk a vajda vonatkozó évi mozgását augusztus végéig. (A szándékosan késett-e el a vajda a mohácsi csatából – történelmietlen – kérdést nem fogom érinteni, a modern történeti irodalom erre már megadta választ.)⁹² Szapolyai János 1525. november végétől tartományában, Déván tartózkodott, részt vett Radu havasalföldi vajdának a Basarab leányával kötött esküvőjén, illetve rendelkezett a mondott vajdaság területén fekvő előretolt helyőrség, Pojnár (Poienari) vár ügyében.⁹³ Innen székhelyét Szebenbe tette át, ahonnan – néhány „kirándulás” után – márciusban távozott⁹⁴ az erdélyi hadak kijelölt mozgósítási helyére, Enyedre.⁹⁵ Az enyedi tartománygyűlésről Szászsebesre ment, ahonnan szemmel tartotta Erdély déli határait és beszámolt a helyzetről, illetve a törökök szándékáról II. Lajos királynak.⁹⁶ Ugyanekkor kezdték meg a felkészülést a török betörés kivédésére.⁹⁷ A következő hónap közepére Medgyesre hirdetett tartománygyűlést,⁹⁸ ahol immáron arról döntöttek, hogy a teljes erdélyi haderőt mozgósítják a török várható támadása miatt.⁹⁹ Szapolyai János Medgyesről Szebenen keresztül¹⁰⁰ tért vissza Szászsebesre, ahol július végéig mutatható ki a jelenléte.¹⁰¹ Közben rövid időre visszatért Medgyesre, mivel a királytól érkező követ július 27-én az itteni részleges tartománygyűlésen tájékoztatta a megjelenteket a király(i tanács) határozatáról. Ennek nyomán úgy

90 B. Szabó János, *A mohácsi csata.* (Corvina Tudástár) [Budapest,] 2006, 169–170.

91 Összefoglalóan lásd Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, 424–444.

92 B. Szabó, *A mohácsi csata*, 168–171.

93 *Szapolyai oklt.* 506–508 (1525. dec. 1.).

94 1526. jan. 2., 17; febr. 25. (*Szapolyai oklt.* 518; 510–511.)

95 Neumann, *Dózsa legyőzője*, 100; *Szapolyai oklt.* 512–513 (1526. márc. 12–13.).

96 1526. márc. 16.–ápr. 29. (*Szapolyai oklt.* 514–515, 517–519.)

97 *Szapolyai oklt.* 521. (1526. ápr. 29.)

98 *Szapolyai oklt.* 520. (1526. ápr. 29.)

99 *Szapolyai oklt.* 522–524; Neumann, *Dózsa legyőzője*, 100.

100 1526. máj. 24–25. (*Szapolyai oklt.* 522–523.)

101 1526. jún. 10.–júl. 31. (*Szapolyai oklt.* 524, 527–528.)

határoztak, hogy az erdélyi haderő nagy része augusztus 9-re Kolozsvár városánál gyülekezzen,¹⁰² hogy onnan Magyarországra menjenek tovább. A vajda augusztus 11-től mutatható ki a városban¹⁰³ és valamikor 24-e¹⁰⁴ után indulhatott el gyorskocsin a királyhoz (amint arról Brodarics István munkájában részletesen beszámolt).¹⁰⁵

ÖSSZEZÉS

Szapolyai János másfél évtizedes erdélyi vajdasága nemcsak a kortársak, de az utókor szemszögéből is sikeresnek minősíthető. A tartományt ezen idő alatt egyetlen török betörés sem érte, sőt a vajda volt az, aki – a királyi udvar egyetértésével és megbízására – több alkalommal is hadjáratot, portyát vezetett az Erdéllyel határos, illetve távolabbi vidékekre. A vezetésével lezajlott beütések és hadjáratok a zsarnóit leszámítva sikeresek voltak, sőt a két egyazon évben lebonyolított havasalföldi expedíciója minden szempontból kiemelkedik a kor hadtörténetéből. A török ellenes harcokon túl sikeres hadvezéri hírnevét már igen korán sikerült megalapoznia azzal, hogy nagyobb áldozatok nélkül felszámolta az 1514-es felkelést, és e dicsfényen a következő évi zsarnói fiaskó sem rontott érdemben. Mindezek következtében a török ellenes harcokat folytatni kívánó magyar nemesség számára kézenfekvőnek tűnhetett a hadjáratokban már bizonyított Szapolyai János magyar királlyá tétele.

102 *Szapolyai oklt.* 528; Neumann, Dózsa legyőzője, 100.

103 *Szapolyai oklt.* 530.

104 E napon még Kolozsváron volt (*Szapolyai oklt.* 531.).

105 Brodarics István, *Igaz leírás a magyaroknak a törökkel történt mohácsi összecsapásáról*. Ford. Kardos Tibor. In: Katona Tamás (szerk.), *Mohács emlékezete*. Budapest, 1976, 30.

MOHÁCS 1526–2026
REKONSTRUKCIÓ ÉS EMLÉKEZET

A Szapolyai-család az 1460-as évektől kezdve több mint egy évszázadon keresztül meghatározó szerepet töltött be a Magyar Királyság történetében. A kötetben olvasható tanulmányokból élénk tárul az első nemzedék rendkívüli karrierje, melynek köszönhetően példátlanul gyorsan lettek az ország legnagyobb földesurai. A dinasztia vagyonára, presztízsére és katonai erejére támaszkodva a második generációhoz tartozó János másfél évtizeden keresztül sikeresen igazgatta Erdélyt, és 1526-ban a magyar alattvalók többsége előtt nyilvánvaló volt, hogy őt illeti meg a Lajos király halálával elérvult magyar korona. Az írásokból megismerjük a király kül-, város- és egyházpolitikáját, udvarának művelődési viszonyait, valamint neki és utódainak, Izabella királynénak és fiának, II. János választott királynak az Oszmán Birodalomhoz fűződő viszonyát. A szövegekből kirajzolódó kép alapján a Szapolyaiak története két részre osztható. A sikeres felemelkedés után magyar királyként már kevés volt a családi háttér az eredményes kormányzáshoz. Az ország világbirodalmak hadszíntere lett, és a kiszolgáltatott helyzettel a Jagellók után a Szapolyaiak sem tudtak megbirkózni. Bár az ország egységét nem sikerült megőrizni, a Kárpát-medence keleti területein megszervezett királyságuk így is nagy szolgálatot tett a magyar társadalomnak. Több évszázados felejtés után ez a kötet az utolsó magyarországi királyi dinasztia méltányos értékelésére vállalkozik.

Ára: 3900 Ft

